

Tijdschrift voor Gregoriaans

Tijdschrift voor Gregoriaans
Verschijnt 4 keer per jaar
Jaargang 10, december 1985

Contactorgaan van de "Amici Cantus Gregoriani".
Redactie: Ger Koppenens, Jos Leenen, Silvère van Lieshout, Ton Tromp.

Redactie en administratie: Willem Prinzenstraat 43,
5701 BC Helmond
Tel.: 04920 - 45597.

Abonnement f 25,— per jaar overmaken op: AMRO-bank Helmond
Rek. nr.: 42.06.65.323. Bankgiro 10.65.135 t.n.v. H. Berkers.
Druk: Drukkerij van Stiphout bv - Helmond.

De "Amici Cantus Gregoriani" is een kring van mensen die zich verbonden weet met het Gregoriaans en door een jaarlijks terugkerende financiële bijdrage de verschijning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregoriaans gerichte activiteiten mogelijk maakt.
Inlichtingen op het redactieadres.

TOELICHTING BIJ DE OMSLAG:

Het laatste glas-in-lood-raam uit de serie van vier toont de heer Lennards met drie zingende jongens. Dit verwijst naar zijn activiteit als dirigent. De ramen zijn gemaakt door Max Weiss (geboren in 1910), die in 1928 met Joep Nicolas meekwam naar Roermond. Als medewerker van Nicolas heeft hij duidelijk diens invloed ondergaan.

VAN DE REDAKTIE:

Helaas is het niet gelukt het laatste nummer van de jaargang 1985 voor de Kerstdagen te laten verschijnen, waarvoor wij U onze excuses aanbieden. We hopen echter dat de inhoud van deze aflevering kan opwegen tegen de vertraging.

Uit Engeland komt een bericht over de situatie van het Gregoriaans aldaar. Daarna volgt alweer de zesde aflevering in de serie Gregoriaans en Latijn. De Schola Cantorum van het Ward Instituut was bereid verslag te doen van de ervaringen die zij opdeden tijdens het Internationale Muziek Congres te Rome, dat eind november j.l. werd gehouden. Ook vanuit Helmond komen impressies over het Congres. Hiervoor tekenen Monique Hendriks en Marie-Thérèse van den Reek.

Tenslotte wordt in het laatste artikel het recente boek van Jan Boogaarts besproken.

Gewoontegetrouw besluiten de mededelingen de artikelenreeks in elke aflevering. Ditmaal vragen wij speciale aandacht voor de studiereis naar Argentan.

De jaarwisseling ligt inmiddels al ver achter ons, maar desondanks wensen wij U het allerbeste voor 1986!

VIIIe INTERNATIONALE CONGRES VOOR GEWIJDE MUZIEK.

November 1985 werd er te Rome het VIIIe Internationale Congres voor Gewijde Muziek gehouden. Het gebeurt niet elke dag dat er zo'n afvaardiging uit Nederland deelneemt aan een Internationaal Congres voor Gewijde Muziek. Meer dan 150 zangers en zangertjes zijn afgereisd naar Rome om daar een nederlandse vertegenwoordiging te vormen tijdens dit internationale congres. Vandaar ook dat het een goede zaak is om daar als Tijdschrift voor Gregoriaans even bij stil te staan, daar het ging om vele jonge mensen die Gregoriaans zongen en dat een hele week lang.

Dat het ongetwijfeld op Paus Johannes Paulus de tweede een grote indruk moet hebben gemaakt is in de gesprekken na afloop van de plechtigheden wel duidelijk geworden.

Hieronder volgt dan eerst een verslag van de Schola Cantorum uit Roermond, waarna een indruk over de reis van Monique Hendriks en Marie-Thérèse van den Reek uit Helmond.

REISVERSLAG

Reisverslag van de Schola Cantorum van het Ward Instituut naar het Internationale Congres voor Gewijde Muziek te Rome.

In het kader van het Europese jaar voor muziek vond in de week van 17 t/m 23 november in Rome het 'VIII Conventus Internationalis Musicae Sacrae' plaats; georganiseerd door de C.I.M.S. (Consociatio Internationalis Musicae Sacrae) en het P.I.M.S. (Pontificium Institutum Musicae Sacrae).

Naast vele Duitse, Oostenrijkse en Franse koren werden uit Nederland uitgenodigd:

- De Schola Cantorum van het Ward Intstituut, o.l.v. Louis Krekelberg
- De Sint Jozefzangertjes, het Sint Jozefkoor en groep 7 van de Sint Jozef-school uit Helmond, o.l.v. Silvère van Lieshout.
- Het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor en de Capella Trajectina uit Utrecht, o.l.v. Jan Boogaarts.

In de eerste helft van de week werd ook aandacht besteed aan de Ward-methode, een methode waarin het Gregoriaans een belangrijk element vormt. Vanzelfsprekend dat ook de 'Dom Mocquereau Foundation' een belangrijk aandeel had in de organisatie en de financiering, juist omdat deze stichting het gregoriaans wil bevorderen.

Onze penningmeester is niet bereid om ook maar iets te regelen voordat de financiën in orde zijn gebracht: zwart op wit. Toen dat uiteindelijk voor elkaar was, kon met de organisatie worden begonnen en dat betekende toch wel heel wat:

- Bij onze Schola zijn nogal wat mensen uit het onderwijs, er moest dus verlof gevraagd worden aan de diverse besturen. Ook voor anderen gaf dit hier en daar problemen. Uiteindelijk vertrokken we met 32 zangers richting Rome.
- Reservering vliegtickets.
- Hotelreservering in Rome.
- Niet te vergeten: het instuderen van diverse vaste en wisselende gezangen en het concertprogramma.

Zaterdag 16 november

We arriveerden rond 17.00 uur in Rome, waar we werden ondergebracht in Parco Tirreno, een zgn. pelgrimshotel met ruime, riant kamers.

Dat het geen vakantieuitstapje zou worden bleek al direct, want na het sou-

per was er een repetitie voor de gezamenlijke Nederlandse koren, o.l.v. Jos Lennards, i.v.m. de liturgieviering de volgende dag.

Zondag 17 november

We zaten al vroeg aan het ontbijt en om 8.00 uur vertrokken we per bus naar de Basilica di S. Maria Maggiore.

Het zoeken van een goede plaats voor zo'n grote groep zangers is iedere keer toch weer een probleem, maar uiteindelijk stond iedereen klaar om nog even te repeteren aan de wisselende gezangen van de drieëndertigste Zondag door het Jaar (Dicit Dominus enz.) Op een tamelijk onplezierige manier echter kregen we te horen dat deze parochie zich al vanaf het Concilie van Trente niet hoefde te houden aan de regels van het Directorium. Geen Dicit Dominus dus, maar een Mariamis moest het worden.

Uit voorafgaande bezoeken wisten we wel dat je je in Rome over niets moet verwonderen, maar dit was toch wel een erg vervelende ervaring, vooral voor de kinderen uit Helmond, die genoemde mis hadden ingestudeerd.

Uiteindelijk werd gekozen voor Salve Sancte Parens. De vaste gezangen werden alternerend gezongen met de Regensburger Dompasten o.l.v. Mons. Ratzinger (Missa in festis Apostolorum II).

Het gregoriaans werd gedirigeerd door Jos Lennards. De pontificale hoogmis die om 10.00 uur begon duurde bijna twee uur, zodat we ons moesten haasten om op tijd aanwezig te zijn in de Basilica di S. Andrea della Valle. Om 12.00 uur begon daar een pontificale hoogmis. De Schola Cantorum van het Ward Instituut verzorgde hier de wisselende gezangen van de drieëndertigste Zondag door het jaar, terwijl een groep zangers en instrumentalisten uit Insbrück de 'Missa Presentationis' van Giovanni Felice Sances zongen.

Ditmaal verliep alles volgens het boekje, zelfs het zingen van de celebrant was goed voorbereid.

's Middags volgde de repetitie o.l.v. Jan Boogaarts i.v.m. de Eucharistieviering op maandagochtend.

Om 17.00 uur werd het congres officieel geopend in de Aula Magna van het Augustinianum waar o.m. het woord werd gevoerd door Kardinaal Ratzinger van de Propaganda Fide en door Walter Schel in zijn functie van voorzitter van het Europese jaar van de muziek.

Maandag 18 november

's Morgens vroeg op, half zeven ontbijt en om kwart over zeven al op weg naar de St. Pieter.

Onder leiding van Jan Boogaarts zongen de nederlandse koren versterkt met franse zangers de wisselende gezangen uit de mis voor de kerkwijding

van de Basilieken van de H. Petrus en Paulus. Indrukwekkend voor het oog en voor het oor, zo'n intocht van ruim 150 zangers.

De Capella Trajectina zong de vijf-stemmige 'Missa Dominicalis' van Gai-ches de Wert alternerend met de Gregoriaanse Scholae.

Na de mis repeteerden we o.l.v. Silvère van Lieshout in het Duits college vlakbij de Sint Pieter voor de mis van de volgende dag.

In de S. Maria Sopra Minerva zongen de Capella Trajectina en het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor 's avonds onder grote belangstelling polyfone muziek en voerden het liturgisch drama 'Visitatio Sepulchri' uit.

Dinsdag 19 november

Eindelijk eens een beetje tijd om een bezoek te brengen aan Rome. Van Parco Tireno uit rijdt er gratis een bus naar het St. Pietersplein en dat is wel nodig want ons hotel ligt ver buiten het centrum. Voor de liefhebbers was er in de Aula van het Augustinianum de Warddag. Hier maakten we kennis met Prof. Dr. Theodor Marier, directeur van het Wardcentrum te Washington. Hij gaf een overzicht van de geschiedenis en de functie van de Wardmethode en liet ons d.m.v. video-opnamen horen en zien hoe er in Amerika volgens de Wardmethode gewerkt wordt.

Daarna een 'Life-demonstratie' van Jos Leenen en Silvère van Lieshout, die met hun kinderen lieten zien hoe de Wardmethode in Helmond aan de St. Jozefschool toegepast wordt. Geen 'opgepoetste' lessen speciaal voor dit congres, maar gewone doorsnee lessen waar veel lukt en ook af en toe iets fout gaat en waarin de lesgevers steeds bemoedigend en stimulerend optreden.

Voor al de luisteraar die ervaring heeft met muziekles geven aan kinderen, staat verbaasd over wat je kunt bereiken als je consequent deze methode toepast.

Jammer dat op zo'n congres nog eens even de schuldigen aangewezen moeten worden over het verdwijnen van het Gregoriaans in vele parochies. Dat werkt alleen maar polariserend. De beste reclame voor het gregoriaans is te proberen het zo mooi mogelijk uit te voeren.

's Middags weer repetities voor de Nederlandse en Franse koren voor de mis van woensdagochtend, dit maal o.l.v. Louis Krekelberg.

Om 18.00 uur werd in de Chiesa Nuova een mis opgedragen door de Aartsbisschop van Boston, Kardinaal Law, een van de leerlingen van Dr. Marier. Geen verrassingen deze keer, de hele dienst was tot in de puntjes uitgewerkt in een prachtig draaiboek. Een veilig gevoel. De kinderen van Helmond zongen stralend de vaste en gedeelten van de wisselende gezangen o.l.v. Silvère van Lieshout. De volkszang werd gedirigeerd door Dr. Marier. Een stijlvolle viering!

Na de mis was er in dezelfde kerk nog een concert door de St. Jozefzangertjes en het St. Jozefkoor (voornamelijk Gregoriaans en polyfonie uit de 16e en 17e eeuw) en de Schola Cantorum (gezangen ter ere van de H. Benedictus). Na het concert klonk massaal het Christus Vincit.

Woensdag 20 november.

Dit was voor onze Schola de laatste dag. Om 8.30 uur zongen we in de Chiesa di S. Giovanni dei Fiorentini samen met de Nederlandse en Franse koren o.l.v. Louis Krekelberg.

Programma:

Wisselende gezangen uit de votief-mis ter ere van St. Gregorius de Grote. De vaste gezangen uit de 'Missa Dominicalis' van da Vittoria alternerend met de Capella Carolina die gedirigeerd werd door Dr. Rudolf Pohl. Celebrant was ditmaal Mgr. van Lierde en voor het eerst hoorden we een viertalige preek en foutloos gezongen priestergezangen.

Tot besluit:

Alles overwegende mogen we stellen dat onze derde Rome-reis opnieuw een belevenis was.

Wensen zullen er blijven. Met name krijg je soms de indruk dat de priestergezangen zoals deze in het nieuwe Graduale staan genoteerd in Rome nauwelijks bekend zijn. Ook valt op dat bij congresgangers vaak een vervormd beeld bestaat van de gang van zaken in de doorsnee parochie in Nederland. Toch overheerst het positieve en zijn we als Schola zeker bereid om ook een vierde maal de reis naar Rome weer te maken.

Schola Cantorum
van het Ward-Instituut.

ROME-REIS

Rome-reis St. Jozefzangertjes, St. Jozefkoor en de 7e groep van de St. Jozefschool, o.l.v. Silvère van Lieshout.

Eind november zijn het Helmondse St. Jozefkoor, St. Jozefzangertjes en de 7e groep van de St. Jozefschool teruggekeerd van een geslaagde Rome-reis. In Rome namen zij deel aan het Internationale Congres voor Gewijde Muziek, op uitnodiging van het Ward Centrum Nederland in Helmond. Er werd iedere morgen een heilige mis gezongen. Zondags was dat in de basiliek S. Maria Maggiore, maandag in de St. Pieterbaseliek. Dinsdag werden twee succesvolle demonstraties gegeven door de St. Jozefzangertjes en de 7e groep van de St. Jozefschool volgens de Ward-methode. 's Avonds volgde een gregoriaanse mis en een zeer geslaagd concert door het St. Jozefkoor en de St. Jozefzangertjes. Hiervoor ontvingen zij vele lovende reakties en complimenten.

Woensdagmorgen werd een heilige mis gezongen waarna de St. Jozefzangertjes en de 7e groep van de St. Jozefschool huiswaarts keerden. Het St. Jozefkoor bleef echter nog tot zaterdag. Donderdag werd het orgel in de kapel van de Pauselijke Muziekschool plechtig ingezegend door Paus Johannes Paulus II. Het St. Jozefkoor was als een van de weinige koren uitgenodigd om deze plechtigheid op te luisteren. Vrijdag werden de Vespers gezongen en de concertreis werd afgesloten in de Abdij van Monte Cassino. Daar verzorgde het St. Jozefkoor mede de gregoriaanse mis.

Monique Hendriks en
Marie-Thérèse van den Reek.

HET GREGORIAANS IN GROOT-BRITTANIË

door Michael Callaghan, Manchester Engeland, voormalig lid van de Nationale Commissie voor muziek en liturgie van de Bisschoppenconferentie van het Verenigd Koninkrijk;

Engeland

Voor het behoud en het bevorderen van de zogenaamde 'Plainsong' (het Gregoriaans) zijn kloosters altijd van grote betekenis geweest en in Groot-Brittanië bestaat deze situatie nog steeds.

In verscheidene, voornamelijk Benedictijner kloosters wordt het Officie dagelijks gezongen. De namen van Dom Gregory Murray en Dom Laurence Bevenot worden met recht geprezen in verband met hun onderricht en verbreiding van het Gregoriaans repertoire. De voortzetting van hun werk ligt verzekerd in de Vereniging der Monastieke Musici.

De abdijen van Ampleforth, Downside, Farnborough, Prinknash, Quarr (Fr. James Wright O.S.B.), Douai (Fr. Romuald Simpson O.S.B.) en Stanbrook zijn alle centra van Gregoriaanse activiteit.

De leden der studiegroepen die hun kennis en vaardigheid zoeken te vergroten houden zich voornamelijk bezig met de basisgezangen, waarbij ze die aspecten van het Gregoriaans bestuderen die van nut zijn bij het gebruik in situaties waarbij het volk aan het gezang deelneemt.

Credo III hoort men natuurlijk regelmatig, alsook de Gloria van de VIIIe en XVe Mis.

In de kathedralen wordt het Gregoriaans niet verwaarloosd en het past zeer goed in het repertoire, naast de klasieke polyfonie en de goede muziek in de landstaal.

De actievere diocesane muziekcommissies proberen het gebruik van het Gregoriaans te stimuleren door middel van korte cursussen, zoals de jaarlijkse cursus van de Gregoriusvereniging.

Een der meest onvermoeibare apostelen van dit aspect der kerkelijke muziek is Dr. Marry Bery van Newnham College, Cambridge, die een groep enthousiaste zangers aanvoert die bekend staat als de Schola Gregoriana. Gesticht in 1975 heeft deze kring ontelbare bijdragen geleverd aan het onderwijs en de verbreiding van het Gregoriaans. Speciaal vermeldenswaard zijn de talrijke cursussen op landelijke schaal en de publikatie van toepasselijke literatuur die opvalt door zijn eenvoudige aanpak en duidelijkheid. Een zeer opmerkelijke publikatie van de Catholic Truth Society is het nieuwe Jubilate Deo. Deze tweede uitgave is herzien en uitgebreid en heeft een lay-out die zeer geschikt is voor volkszang.

Het reikt een basis-zangrepertoire aan zoals dat geleverd werd door het kleine Catholic Hymn Book for Schools in de twintiger jaren. Het zou werkelijk bemoedigend zijn als men eens wist dat een klein Gregoriaans repertoire op school verkregen zou kunnen worden, in plaats van de zogenaamde licht-gewicht kerkmuziek waar men nu zo druk mee bezig is geweest. Publikaties en de aanmaak van grammofoonplaten zijn steeds een richtlijn voor de activiteit, en het doet goed de recente uitgaven te melden van opnamen die gemaakt zijn met inachtneming van het Congres te Rome in 1904. In zijn uitgave van april 1983 looft de 'Musical Times' de Deutsche Gramophon als volgt: het is een genoeg Dr. Mary Berry lof toe te zwaaien omdat zij de opnamen het licht heeft doen zien, naar de uitgave ervan heeft gestreefd en ze vooral vergezeld heeft doen gaan van boeiende aantekeningen'. De recensent concludeert dat de hoge kwaliteit van deze onderneming ons het gevoel geeft dat het werk der grote hervormers van 1904 niet tevergeefs is geweest.

Schotland.

Hoewel er een levendige en actieve interesse is in de uitvoering van de Conciliaire aanbevelingen komt het Gregoriaans niet overmatig vaak voor in het onderwijs.

De uitvoering is ook hier grotendeels een monastieke, Cisterciënzer zowel als Benediktijner activiteit.

Ierland.

Ierland beroemt zich op een bloeiende liturgische organisatie, een luxe waartoe Engeland nog niet de aspiraties vertoonde, hoewel er plannen zijn gemaakt die tegen de tijd dat U dit rapport leest, zullen zijn verwezenlijkt. Sean Lavery is muziekdirecteur in Maynooth, het belangrijkste seminarie

in Ierland en promoot zeer actief het Gregoriaans op het lesrooster. Het is mogelijk in Dublin en vele andere Ierse steden iedere zondag een Gregoriaans gezongen mis bij te wonen. De activiteiten omvatten bezoeken aan Solesmes en andere centra van gelijk belang.

Het Liturgisch Centrum organiseert reizen naar Trier, Parijs en Maria-Laach en de Ierse Kerkmuziek Vereniging zet schoolfestivals op waarbij minstens één dag aan het Gregoriaans wordt gewijd.

De toekomst.

Indien men positief naar de toekomst kijkt dan komt meteen één vraag boven. Het mag de puristen beledigen, maar de aanpassing van sommige teksten aan het engels heeft enig succes gehad en kan een manier zijn om in een parochie het Gregoriaans te gebruiken, vooral in situaties waarbij de kerkgangers niet gewend zijn Latijn te zingen.

Een tweede overweging is die van communicatie. Iedereen dient een groot en afwisselend repertoire ter beschikking te staan, vrij van de restrictie van het maken van fotokopieën, waarbij iedereen in staat wordt gesteld speciaal jongeren op scholen en universiteiten een vertrouwd-zijn met de zang van het basis-repertoire te verkrijgen.

Platen en banden zouden eveneens beschikbaar moeten zijn. Het zou nuttig zijn wanneer er materiaal, nodig voor het zingen van het Gregoriaans, voorhanden zou zijn in de diocesane liturgische schoolsyllabus, en bij schoolinspectie zou om uitvoering van Gregoriaans dienen te worden gevraagd.

Tenslotte, en deze opmerking is van zo'n groot belang dat ze alle andere overtreft: er kan niets, zowel muzikaal als liturgisch, worden bereikt zonder de medewerking van de parochiegeestelijke.

Indien nodig, dient hij ervan te worden overtuigd dat de parochie recht heeft op een gezongen liturgieviering en ergens in dat programma moet het Gregoriaans een plaats hebben.

Houd daarom moed, laten wij ons erfgoed van het Gregoriaanse bewaren, en mag ik eindigen met een citaat uit een boekje dat in 1979 door de Koninklijke School voor Kerkmuziek werd uitgegeven, en waar op de voorpagina wordt verklaard dat momenteel elke 5 minuten er een plaat met Gregoriaanse muziek wordt verkocht.

GREGORIAANS EN HET LATIJN VI

Deze aflevering in de rubriek Gregoriaans en het Latijn is gewijd aan de lofprijzing. Eerst zal worden ingegaan op enkele aspecten van de lofprij-

zing als zodanig, daarna op de twee lofprijzingen die in de Misliturgie dikwijls worden gebruikt: het Gloria Patri en de Gloria als vast gezang in de mis.

1. De lofprijzing.

In handboeken over liturgie wordt de lofprijzing doorgaans aangeduid met de term *doxologie*. Deze term bestaat uit twee onderdelen die van origine grieks zijn. Het laatste stuk (-logie) kennen we uit een groot aantal woorden die in het Nederlands voorkomen, zoals psychologie, biologie, technologie en vele andere. -logie betekend: 'leer', 'theorie', en wordt ook wel weergegeven met het woord '-kunde'.

Het eerste gedeelte van de woorden *psychologie*, *biologie* en *technologie* duidt aan, om welke 'kunde' het gaat: kunde van de ziel, van het leven en van de techniek. Bij doxologie gaat het dus om de leer van de *doxa*, dat is de leer van de heerlijkheid Gods. De vertaling 'lofprijzing' geeft al aan dat het hierbij niet gaat om een wetenschapsgebied, maar eerder om het betuigen van eer aan God om Zijn Schepping.

De gezangen van de Misliturgie kennen twee vormen van lofprijzing: de kleine: Gloria Patri en de grote: Gloria in Excelsis Deo. Allebei beginnen ze met het woord Gloria, dat twee betekenissen heeft:

1. de heerlijkheid en majesteit van God die door de mensen worden erkend;
2. de eer en lof die God toekomen.

In de eerste betekenis komen we het woord *gloria* tegen in de zin 'Gratias agimus tibi propter magnam *gloriam* tuam: wij betuigen U dank om Uw grote *heerlijkheid*'.

De betekenis *eer* heeft *gloria* aan het begin van de doxologie: '*Gloria Patri: eer aan de Vader*'.

2. De kleine doxologie.

De volledige tekst van de kleine doxologie luidt: Eer aan de Vader, de zoon en de Heilige Geest, zoals het was in het begin en nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

In het eerste gedeelte van deze tekst gaat het over eer aan de Drieëenheid, in het tweede gedeelte wordt gezegd dat de eer aan de drieëne God vanaf het begin eigen was en dat altijd zal zijn.

De kleine doxologie is gemaakt in een tijd dat er in de theologie een stroming was die niet wilde erkennen dat de Zoon goddelijk was (3e en 4e eeuw). De voornaamste verkondiger van deze dwaalleer was Arius, en daarom heet deze stroming Arianisme.

Het concilie van Nicea (325), waar de geloofsbelijdenis werd vastgesteld,

verklaarde Arius tot ketter. Om verdere verbreiding van zijn onjuiste leer tegen te gaan, werd in die tijd de kleine doxologie aan de gebeden psalmen toegevoegd. Hierin wordt enerzijds de goddelijke Drievuldigheid geprezen en anderzijds de goddelijkheid van de Zoon verkondigd.

Omdat de doxologie in het liturgische gebruik aan de psalmen is toegevoegd, is het niet verwonderlijk dat de melodie ervan overeenkomt met de psalmodie: op deze manier wordt de doxologie onderdeel van de psalm, zonder Gloria Patri is een psalm die in de liturgie wordt gezongen, niet af. Het eerste gedeelte van de kleine doxologie zijn we in deze rubriek al eerder tegengekomen. Toen ging het erom dat door middel van het woordje 'et' drie gelijkwaardige delen van de zin met elkaar werden verbonden: de eer komt toe aam de Vader én de Zoon én de Heilige Geest. De tweede zin van de kleine doxologie bevat eveneens elementen die door 'et' met elkaar zijn verbonden; het zijn bepalingen van tijd: in principio *et* nunc *et* semper *et* in saecula saeculorum. In het begin *en* nu *en* altijd *en* in de eeuwen der eeuwen.

Deze zin begint met de woorden 'sicut erat': 'zoals het was'. *Erat* is de onvoltooid verleden tijd van *est*.

Eigenlijk kan die verleden tijd natuurlijk niet verbonden worden met een bepaling van tijd als *nu*, waar het gaat om een tegenwoordige tijd, die in het werkwoord niet wordt uitgedrukt. De bijbehorende werkwoordsvorm moet in zo'n geval in gedachten worden aangevuld: zoals het was in het begin en nu (is). Hetzelfde geldt voor de toekomst die in het vervolg van de zin wordt uitgedrukt. Door deze tijdsbepalingen worden drie momenten in de tijd aangegeven: het begin-nu-altijd; op al deze tijdstippen is de lofprijzing gaande, met andere woorden: de lofprijzing van de Drieëne God is een continu proces dat niet onderbroken mag worden.

3. De grote doxologie

'Gloria in excelsis Deo' zongen de engelen toen Jezus in Bethlehem was geboren. 'Gloria in excelsis Deo' zingen de christenen nu in de mis om eer te brengen aan God *propter magnam gloriam* vanwege Zijn grote heerlijkheid.

Buiten de Advent, de Veertigdagentijd en uitvaartsmissen hoort de grote lofprijzing thuis in de Misliturgie. Ze wordt direct na het Kyrië gezongen, en is daarmee nauw verbonden. Welke zin heeft het immers, om vergeving te vragen als de overtuiging ontbreekt dat deze vergeving er ook écht kan zijn?

Juist die overtuiging is het, die in de Gloriahymne wordt uitgezongen.

De tekst van de Gloria bestaat uit drie delen:

1. Het lied van de engelen in de Kerstnacht: 'Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis': 'Eer aan God in de hoge en vrede op aarde aan de mensen van zijn welbehagen'.

Deze zin bestaat uit de *oproep* om God eer te brengen en de *wens* dat God vrede schenkt aan de mensen in wie Hij welbehagen heeft.

2. De lofprijzing van God, waarmee direct gehoor wordt gegeven aan de oproep. Dit tekstgedeelte begint met een opeenstapeling van enthousiaste loftuitingen, die een opklimmende reeks vormen: loven-prijzen-aanbidden-verheerlijken. De lofprijzing wordt afgesloten met grote namen voor God: Heer, hemelse Koning, Almachtige Vader. Ook deze namen vormen een opklimmende reeks, uitmondend in de almacht van God.

3. De aanroeping van Christus, die begint met de namen 'Heer, eengeboren Zoon, Jezus Christus'. Hiermee wordt de tweede Persoon van de Drieëenheid aangeduid, hetgeen wordt voortgezet met de naam Agnus Dei, die in litanieën gebruikelijk is, en Filius Patris.

Nu komt een smeekgebed in de tekst: ontferm U over ons, aanvaard ons gebed, ontferm U over ons. De volgorde is omgekeerd aan de volgorde aan het begin: toen ging het over de loftuitingen van de mensen aan de Heer, nu gaat het om Zijn genade ten opzichte van ons.

Na deze korte litanie gaat de tekst met 'Quoniam' weer verder met de lofprijzing van Christus 'Gij alleen zijt de Heilige, Gij alleen de allerhoogste'. Na het noemen van Jezus' naam wordt nog eens de eenheid van de drie goddelijke Personen benadrukt.

De lofzang eindigt met 'Amen': 'zo is het'.

In het gregoriaanse repertoire is de Gloria op talloze manieren getoonzet; in het Graduale Romanum zijn hiervan 18 versies opgenomen, die variëren van vrij eenvoudige syllabische (Gloria XV) tot rijk versierde haast melismatische melodieën met een grote ambitus (Gloria IIIB, Gloria I ad libitum).

Het zou te ver voeren om nu dieper op de verschillen tussen deze versies in te gaan, en bovendien hebben verscheidene mensen deze materie al meer of minder uitvoerig behandeld.

Toch loont het de moeite, kort na te gaan, of en zo ja hoe in het Gregoriaans de opklimmende reeks loftuitingen wordt uitgedrukt. Ik beperk me tot het viertal Laudamus te - Benedicimus te - Adoramus te - Glorificamus te, met in het achterhoofd de gedachte dat het erg logisch is, deze opklimmende reeks in de muziek een stijgende melodische lijn te geven waarvan het hoogtepunt ligt op Glorificamus te.

Bij het zoeken naar een antwoord op de vraag naar de uitdrukking van de tekst in de melodiek moet rekening gehouden worden met een aantal factoren:

- de grote doxologie wordt in beurtzang uitgevoerd: groepen zangers of koor-volk wisselen elkaar af. In de compositie kan daarmee rekening zijn gehouden.
- de grote doxologie kan haast antifonaal-psalmodisch worden uitgevoerd. Hierbij wordt de tekst nauwelijks in de melodie uitgedrukt.
- het is mogelijk dat de voorstelling van een stijgende melodische lijn van Laudamus te naar Glorificamus te absoluut niet Gregoriaans is.

Aandachtige studie van het Graduale leert dat het laatste inderdaad het geval is. In de 18 zettingen van de Gloria komt dit fenomeen niet voor. Dit betekent echter niet dat de opklimmende reeks van de tekst helemaal niet is terug te vinden,

Wel blijkt het zo te zijn dat er meer gevallen zijn aan te wijzen waarin de antifonale uitvoeringspraktijk in beurtzang of de psalmodie een rol kan hebben gespeeld bij de compositie. Deze gevallen zijn te vinden in de eerste, de tweede, de derde en veertiende Mis en ook in Gloria III B en IV ad libitum.

Voor het overige lijkt het betrekkelijk willekeurig te zijn, welke melodie op deze tekst staat; vaak komt het voor dat het woord 'te' in Glorificamus te met meer noten is versierd dan het woord 'te' in de drie voorgaande gevallen. Zodoende wordt een cadens bij Glorificamus te gesuggereerd (Missa I, IV, II ad libitum).

Kortom: hiermee is weer eens bewezen dat het Gregoriaans niet simpel in elkaar zit, en dat er meerdere nuances mogelijk zijn bij de uitdrukking van eenzelfde tekst. De melodie van de Gloria heeft niet de uitdrukking van de tekst als taak.

Ton Tromp.

BOEKBESPREKING

Onlangs verscheen bij uitgeven Coutinho het boek 'Inleiding tot het Gregoriaans en de Liturgie'. De auteur is Jan Boogaarts, geen onbekende in de wereld van het gregoriaans. Naast de functie van dirigent van het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor is Boogaarts o.a. wetenschappelijk medewerker Muziekwetenschap aan de Universiteit van Utrecht en hoofdvakdocent

koordirectie aan het Conservatorium van Den Haag. Hij verenigt dus de ideale combinatie van theorie en praktijk in zich, die hem maakt tot een deskundig musicus enerzijds en een muzikaal wetenschapper anderzijds.

Het belangrijkste handboek dat tot nu toe in het Nederlands bestond, was dat van Fr. Eliseus Bruning (1931). In de ruim vijftig jaar die verstreken zijn sinds het verschijnen van dit veelgelezen werk is er veel veranderd, niet alleen wat de uitvoering van het Gregoriaans betreft, maar ook en vooral in de liturgie, die toch eigenlijk de meest geschikte ruimte biedt voor de uitvoering van het gregoriaans. Deze veranderingen maakten het schrijven van een nieuw handboek noodzakelijk en naar verluidt is het boek van Boogaarts dan ook bedoeld als vervanging van het handboek van Bruning. Daarom mogen deze twee boeken met elkaar vergeleken worden.

Op het eerste gezicht blijken al direct enkele verschillen, die wellicht als kenmerkend kunnen worden gezien voor de veranderingen die in de afgelopen halve eeuw hebben plaatsgevonden. Allereerst is er de titel: in de tijd van Bruning was de aanduiding 'Het Gregoriaans' voldoende voor de lezer, tegenwoordig heet het 'Inleiding tot het Gregoriaans en de Liturgie', waarmee minder wordt gepretendeerd op het gebied van het Gregoriaans. Maar met de huidige titel wordt ook aangegeven dat het nodig is, een inleiding te geven op de liturgie, die blijkbaar vroeger niet nodig was en bij de lezer bekend werd verondersteld.

Een tweede verschil is de omvang van het boek: nú 104 pagina's tegenover toen 263. Het boek van Bruning had enkele herdrukken; er was dus een markt voor. Van het boek van Boogaarts moet de uitgever dat maar afwachten, vandaar een niet te dik boek (dus betaalbaar!) in een niet te grote oplage. Nú een risico, toen een vanzelfsprekendheid.

Het handboek van Bruning is verdeeld in elf hoofdstukken, die weer verdeeld zijn in paragrafen, Boogaarts heeft negen hoofdstukken nodig voor zijn stof.

Niet alleen wat de vorm betreft, ook qua inhoud verschilt het boek van Boogaarts van dat van Bruning. Op die inhoud wordt in het volgende ingegaan.

Zoals gezegd wordt er in het nieuwe boek uitvoerig aandacht besteed aan de liturgie: in de hoofdstukken 7, 8 en 9 komen achtereenvolgens liturgie in het algemeen, de Romeinse liturgie volgens 'de orde van Trente' en het kerkelijk jaar volgens Vaticanum II aan de orde. Opvallend is dat aan het hoofdstuk over de oude ordo (die van Trente) viermaal zoveel bladzijden worden besteed als aan het hoofdstuk van de nieuwe ordo.

De liturgie in het algemeen wordt besproken aan de hand van het meest re-

cente werk van Dom van der Laan, *Het vormenspel der Liturgie* (1985). Hierin wordt uiteengezet hoe de liturgie zich verhoudt tot de maatschappij en de natuur. Dit gebeurt met gebruikmaking van de begrippen functioneel, expressief en monumentaal, die de kern vormen van Van der Laan's wereldbeeld. De muziek in de liturgie heeft als kenmerk dat zij slechts kan fungeren 'door het offer van het gewone, maatschappelijke gebruik' aldus Boogaarts. Helaas gaat hij niet dieper in op deze moeilijke zin, waardoor de betekenis ervan mij niet helemaal duidelijk is: wat is dan dat offer van het gewone gebruik?

Het hoofdstuk over de oude ordo is een degelijke uiteenzetting over de indeling van het kerkelijk jaar in de tijd dat het *Liber Usualis* het boek was waaruit werd gezongen. Daarom zouden bij de bespreking van het *Proprium* meer verwijzingen naar dit boek op hun plaats zijn geweest. Dezelfde opmerking kan worden gemaakt voor het laatste hoofdstuk: er wordt geen enkele maal verwezen naar het *Graduale Romanum* van 1974.

Tot zover de bespreking van de laatste hoofdstukken. We bladeren terug naar de hoofdstukken die specifiek het Gregoriaans behandelen. Het eerste hoofdstuk behandelt overzichtelijk de notatie van het Gregoriaans. Er wordt o.a. een uitvoerig beeld gegeven van allerlei combinaties en vormen van noten. Daarbij wordt een transcriptie gegeven in modern notenschrift, maar over de uitvoering wordt op die plek niets gezegd. De lezer moet wachten tot hoofdstuk 5 om te weten te komen hoe een quilisma wordt uitgevoerd; over de salicus, die overigens niet duidelijk staat genoteerd, wordt in het boek niet gezegd hoe de uitvoering is. Maar misschien is dat een kwestie die niet in een Inleiding thuishoort. Kwalijker is de notatie van de pressus en de oriscus, waaruit onvoldoende blijkt waar het nu om gaat bij deze noten.

Hoofdstuk 2 gaat over de uitspraak van het kerklatijn, waarbij voor de klinkers gebruik wordt gemaakt van de klinkerdriehoek. Hierdoor ontstaat een duidelijk overzicht van de plaats van de klinkers ten opzichte van elkaar.

De behandeling van de modi gebeurt in het derde hoofdstuk. Hier ontpopt zich de wetenschapper pas goed: naast de essentiële zaken over bouw en ambitus van de modi wordt een helder overzicht gegeven van het hexachordsysteem van Guido van Arezzo. Tevens laat Boogaarts zien hoe dit systeem in de praktijk toepasbaar is. Als illustratie gebruikt hij de *Communio Passer Invenit*, die daardoor in een heel nieuw daglicht wordt gesteld. Hoofdstuk 4 is gewijd aan de psalmodie. Na een korte inleiding over de melodische bouw van de psalmverzen volgt een overzicht van de acht psalmtonen en de *tonus peregrinus*. Dit is overgenomen uit het *Liber Usualis*, inclusief de toelichting in het Latijn. Een vertaling daarvan is mis-

schien niet strikt noodzakelijk, maar kan de lezer helpen. Tevens wordt in dit hoofdstuk het verschil tussen antifonale en responsoriale psalmodie uitgelegd.

Na een hoofdstuk over de transcriptie van het Gregoriaans in moderne notatie volgt een knap en kort overzicht van de uitvoeringspraktijk vanaf de middeleeuwen in hoofdstuk 6. Dit hoofdstuk is verlucht met twee foto's uit Utrecht (Catherijneconvent en Instituut voor Muziekwetenschap), waarop bladzijden uit middeleeuwse handschriften zijn te zien. Interessant zijn ook de notenvoorbeelden uit studies die rond het begin van deze eeuw verschenen; hieruit wordt goed duidelijk hoe origineel de gedachte Mocquereau eigenlijk was. Aan diens baanbrekende werk wordt uitvoerig aandacht besteed, gevolgd door een heldere samenvatting van de semiologie en Cardine's opvattingen over het ritme. Dit hoofdstuk wordt besloten met de overzichtstabellen van de neumen die staan afgedrukt in de *Sémiologie Grégorienne* en in het *Liber Hymnarius* op blz. 12. Helaas wordt geen verband gelegd tussen deze twee tabellen onderling of tussen deze twee tabellen en het overzicht van de neumen in hoofdstuk 1.

Misschien is dit een aangename taak voor de lezer van dit boek, van wie toch wel enige kennis van zaken wordt verwacht, want op het gebied van de muziekterminologie wordt niet alles uitgelegd of verklaard. Dat geldt ook voor 's lezers kennis van het Latijn, want de auteur is zuinig met vertalingen. Zo wordt bijvoorbeeld in het overzicht van de Mis volgens de nieuwe ordo geen enkele Latijnse term vertaald.

De titel van het boek doet recht aan de inhoud: het is een goede inleiding tot het Gregoriaans en de liturgie, die uitnodigt tot het openslaan van boeken die dieper op de stof ingaan. Die zijn uiteraard te vinden in de bibliografie achter in het boek, althans de titels ervan. De boeken zelf zullen grotendeels in bibliotheken moeten worden geraadpleegd, want van de 23 titels die worden genoemd zijn er 17 van vóór 1950 en daardoor waarschijnlijk niet meer leverbaar.

Ton Tromp.

MEDEDELINGEN

Studiereis naar Argentan.

De Amici Cantus Gregoriani organiseren in de week na Pasen (van 31 maart t/m 5 april 1986) een studiereis naar Argentan, ca. 200 km ten wes-

ten van Parijs. Doel van deze reis is het Benedictinessenklooster aldaar, waar het Officie van nabij zal worden gevolgd.

Zuster M.L. Egbers uit Breda zal de getijden toelichten. Bovendien zal de koorleidster enkele onderwerpen bespreken, indien mogelijk.

Er zal worden geprobeerd de cursus te besluiten met het samen zingen van Vespers en/of de Completen, waarbij de deelnemers aan de cursus een koorhelpt zullen vormen, en de zusters de andere.

Naast aandacht voor het Gregoriaans zal aandacht worden besteed aan de omgeving van Argentan in de vorm van enkele excursies. Om de reis voor iedereen betaalbaar te houden is gezorgd voor vier verblijfsmogelijkheden:

I	Volpension in Hotel de Voyageurs	f 525,-- p.p.
II	Verblijf in het abdijhuis en twee maaltijden in het hotel, waarbij men zelf zorgt voor het ontbijt	f 425,-- p.p.
III	Verblijf in het abdijhuis en alleen het diner in het hotel	f 350,-- p.p.
IV	Kamperen, waarbij men zelf zorgdraagt voor logies en maaltijden	f 200,-- p.p.

Deelname is mogelijk voor maximaal 17 en minimaal 11 personen.

Meer informatie is te verkrijgen bij:

M. Lambriex

Torenhoeckstraat 14

5056 AN Berkel-Enschot.

Nieuw boek over de restauratie van het Gregoriaans.

Nadat U elders in dit blad al kennis hebt kunnen nemen van het feit dat er een boekje is verschenen met achtergrondgegevens over het gregoriaans, is onlangs van de persen gerold het boek: 'Restauratie van het Gregoriaans', geschreven door Dr. Litjens, uitgegeven bij van Speijk in Venlo. Het boek kost f 30,-- en geeft een rijke informatie over het herstel van het gregoriaans, in deze en de vorige eeuw.

Wij hopen in een volgende aflevering van ons Tijdschrift U een uitvoerige recensie te kunnen aanbieden.

Tweede Festival van het Gregoriaans te Watou.

1 Mei 1986 zal in Watou, een klein dorpje aan de grens van Frankrijk, een festival worden gehouden van het gregoriaans.

Dit festival sluit aan op het eerste festival vijf jaar geleden in 1981 in dezelfde plaats. Initiatiefnemer van dit festival is Bernhard DeHeegher, die met zijn koor probeert het gregoriaans op alle mogelijke manieren uit te dra-

gen. Aan dit festival zullen meewerken het Kölner Domchor, de Schola Cantorum uit Achel, de Schola Sancti Matini uit Zaventhem, het Gregoriaans Kamerkoor Ad te Levavi uit Herent, het Leuvens Gregoriaans Koor, de Schola van de St. Michielskathedraal uit Brussel, de Schola van de Basiliek van Koekelberg, het gregoriaans Abdijkoor uit Grimbergen, het Franciscuskoor uit Izegem, het Kortrijks Gregoriaans koor Laudate Dominum, het Gregoriaans koor van Watou, als organiserend koor.

Het programma bestaat uit een tweetal audities die in de ochtend en de namiddag zullen plaatsvinden en een plechtige hoogmis, waarbij de muterende stemmen van het Kölner Domchor het Ordinarium zullen voorzingen en het jubilerende koor van Watou de Propiumgezangen.

Na een middagmaal zal er dan een tweede auditie zijn voor de deelnemende koren en om 17.00 uur een plechtige vesper en lof, waarbij het Kölner Domchor met zijn muterende stemmen de voorzang voor haar rekening zal nemen.

Het thema van de auditie zal zijn Hemelvaartsdag en Sacramentsdag.

Voor belangstellenden die hieraan wensen deel te nemen, kunnen contact opnemen met Benhard DeHeegher, Winnezelestraat 15, 8978 Watou, België.

GEVRAAGD
voor latijns Parochiekoor van de
st. Augustinuskerk Amsterdam-Buitenveldert, een

DIRIGENT - ORGANIST
met kennis van het Gregoriaans.

Repetities op dinsdagavonden.

Schriftelijke reacties aan:

O.J. Josso,
Str. v. Makassar 39,
1183 GX Amstelveen.

Radio/T.V.

2 februari: H. Hartkerk
Boxtel

Latijnse gezangen
Greg. en polyfonie

9 februari: Bernarduskerk
Hazerswoude-Rijndijk

Ned. en Lat. gezangen

2 maart: Abdij van Berne
Heeswijk-Dinther

Greg. en Ned. gezangen
3e zondag 40-dagentijd.

Gregoriaans O.L. Vrouwekoor van Abele-Watou.

Het Gregoriaans O.L.-Vrouwekoor van Abele-Watou zal op 16 maart 1986 de Gregoriaanse Hoogmis opluisteren, die om 10.00 uur rechtstreeks zal worden uitgezonden op de BRT-televisie. Dit naar aanleiding van het 10-jarig bestaan van het koor. Deze hoogmis wordt opgedragen in de thuiskerk Sint-Jan-ter Biezen.

